

PIESE DE ECHIPAMENT MILITAR, CU ROL DEFENSIV, LA DACI
(SEC. II Î.CHR. - SEC. I D.CHR.)

În a doua jumătate a secolului al IV-lea î.Chr., în expansiunea lor, celții au pătruns și în Transilvania, ca în și unele teritorii din părțile vestice și nord-vestice ale României de astăzi, integrându-le apoi, timp de aproximativ două secole, în spațiul dominat politic și militar de ei¹; faptul a determinat și generalizarea principalelor caracteristici ale La Tène-ului².

Avântul civilizației dacice în Transilvania a început o dată cu înlăturarea dominației celtice, începând din sec. al II-lea î.Chr., iar ritmul ei de dezvoltare se va accelera continuu, mai ales de la mijlocul aceluiași veac³. Această perioadă este caracterizată de avântul tuturor ramurilor economiei, intensificarea circulației monetare și generalizarea schimbului pe bază de monedă, sporirea continuă a relațiilor comerciale cu statele elenistice și apoi cu lumea romană⁴. Acum este perioada în care apar așezările fortificate pe înălțimi, transformate în adevărate centre de putere ale civilizației dacice. Arhitectura civilă și militară cunoaște o dezvoltare fără precedent.

Din punct de vedere politic, la începutul secolului I î.Chr., se petrec evenimentele de cea mai mare importanță pentru istoria Daciei, și anume creionarea unei structuri politice sub conducerea regelui Burebista. Centrul acestei puteri politice și nu în ultimul rând militare este constituit în spațiul intracarpatic, concentrat în zona munților Orăștiei, unde s-a aflat și capitala regatului dac a lui Burebista, Sarmizegetusa Regia⁵.

Piesele cu caracter militar, pe care dorim să le discutăm aici, au fost folosite de războinicii daci. Analiza pieselor militare aflate în complexele arheologice din zona Transilvaniei de astăzi, ca și a celor descoperite în afara acestui spațiu, ne ajută să observăm unele diferențe în modul lor de realizare și obținem unele concluzii privind sorgintea modelelor.

Înainte să discutăm despre ce componente a avut echipamentul defensiv la daci, conform descoperirilor de până acum, trebuie spus că, în general, acesta însumează o serie de piese având menirea de a proteja un războinic în timpul luptei, acoperindu-i cu predilecție părți vitale ale corpului.

---

¹ I.H. Crișan, *Contribuții la problema celților din Transilvania*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 22, 2, 1971, p. 154-157 (în continuare: Crișan, *Contribuții la problema celților*).

² I.H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, (Ed. a II-a), București, 1977, p. 26, 31 (în continuare: Crișan, *Burebista*).

³ I. Glodariu, *Istoria și civilizația dacilor*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. I, Cluj-Napoca, 2005, p. 79.

⁴ *Ibidem*, p. 91

⁵ Crișan, *Burebista*, p. 35.

Accesoriile din această categorie, cel mai des întâlnite la daci, sunt scuturile; cu o frecvență mai scăzută sunt coifurile, cămășile de zale sau platoșele.

Spre deosebire de celelalte accesorii militare enunțate, în luptă scuturile pot avea uneori și un rol ofensiv.

În antichitate, tot pentru protecția luptătorului, erau purtate și cnemide, piese folosite pentru a proteja glezna acestuia, însă astfel de obiecte nu se regăsesc printre descoperirile epocii și spațiului la care ne referim.

1. COIFUL

Coifurile descoperite pe teritoriul Daciei nu sunt numeroase, fapt comun în toată lumea „barbară” europeană. În Transilvania, pentru un orizont cronologic anterior celui enunțat aici, au fost cercetate mai multe necropole aparținând unei populații celtice⁶. Deși numărul de arme descoperite în acele complexe funerare este mare, numărul coifurilor este extrem de redus⁷.

Numărul redus al coifurilor descoperite până acum se poate explica prin valoarea mare a unor astfel de obiecte, care este dată de dificultățile confecționării lor în comparație cu aceea a altor tipuri de obiecte. Din acest motiv, ele au constituit simboluri de prestigiu, fiind purtate de aristocrați. Un argument în plus este faptul că patru din cele cinci coifuri cunoscute până în prezent, în spațiul Daciei preromane, au fost descoperite în morminte tumulare aristocratice. Ceilalți luptători nu purtau coifuri sau purtau un echivalent al acestuia, confecționat din piele.

Raritatea necropolelor datate pe parcursul sec. II î.Chr.-I d.Chr. și reducerea ariei și numărului mormintelor tumulare aristocratice în sec. I. d.Chr., deci a complexelor arheologice capabile să furnizeze astfel de artefacte, ar putea explica, într-o anumită măsură, absența coifurilor din rândul descoperirilor⁸.

Mormintele de luptători conțin uneori alături de arme și vase de import, de obicei folosite pentru băut sau turnat vinul, ceea ce arată statutul înalt de care se bucurau aceștia în comunitate, ca și capacitatea lor de a avea acces la bunurile ce exprimau această poziție. Exemplele par să indice o

---

⁶ Crișan, *Contribuții la problema celților*, p. 149-164.

⁷ Până în acest moment, cunoaștem un număr de șapte exemplare de coifuri celtice. I.H. Crișan, *Precizări în legătură cu descoperirile celtice de la Aiud*, în *Studii și comunicări. Brukenthal*, 1974, p. 81; M. Gumă, *Câteva precizări asupra unor tipuri de coifuri de la sfârșitul primei epoci a fierului și începutul celei de a doua, descoperite în sud-vestul României*, în *Thraco-Dacica*, 1991, p. 102.

⁸ A. Rustoiu, *Metalurgia bronzului la daci (sec II î.Chr.-sec. I d.Chr.)*. *Tehnici, ateliere și produse de bronz*. Bibliotheca Thracologica, XV, București, 1996, p. 147 (în continuare: Rustoiu, *Metalurgia bronzului*).

stratificare în rândul elitelor militare, prevalând ideea că echipamentul militar complet a fost rezervat numai acestor elite, care constituiau modelele de pe o verticală socială⁹.

Toate coifurile din Dacia provin din morminte de incinerare cercetate la Popești (jud. Giurgiu) (pl. I/1-2)¹⁰, Zimnicea (jud. Teleorman) (pl. I/3)¹¹, Poiana (jud. Gorj)¹² și Cugir (jud. Alba) (pl. I/4)¹³. Starea fragmentară în care s-au păstrat se datorează, în multe cazuri, faptului că defuncții, dotați cu întregul echipament, au fost incinerați, iar focul a distrus multe dintre componente și a făcut să scadă rezistența materială a altora. De cele mai multe ori fragmentele rămase au dimensiuni reduse, motiv pentru care și reconstituirile sunt dificile.

Coiful descoperit în tumulul IV al necropolei de la Popești este cel mai complet exemplar din bronz care s-a păstrat, fiind recuperate părți ale calotei sale, ornamentate cu un decor spiralic în relief, apărătoarea la ceafă având caneluri verticale, fragmente ale obrăzarelor ornamentate cu protuberanțe, iar pe margini cu cecuri incizate. De asemenea, o piesă de bronz făcea parte tot din componența sa, constituind probabil port-panașul. Inventarul necropolei este datat începând de la sfârșitul sec. II î.Chr. și pe parcursul sec. I î.Chr., iar mormântul, din inventarul căruia făcea parte și coiful, nu poate fi datat mai strâns¹⁴.

Într-un mormânt din necropola de la Zimnicea s-a descoperit un fragment de la un coif de bronz, provenind probabil de la un obrăzar încadrat în același tip cu cele de la Popești, descrise anterior. Fragmentul de obrăzar a fost decorat cu protuberanțe, iar pe margini cu cerculețe și linii incizate dispuse în zig-zag. Din inventarul mormântului mai făceau parte trei fragmente de bară de fier, îndoite, o oglindă din metal alb și o fibulă-linguriță, fragmentară, din bronz. Asocierea acestor piese în inventare funerare indică o datare a întregului complex la sfârșitul sec. I î.Chr. și la începutul veacului următor¹⁵.

---

⁹ G. Florea, *Comerț și societate la începuturile celei de-a doua epoci a fierului din Dacia*, în *Comerț și Civilizație. Transilvania în contextul schimburilor comerciale și culturale în antichitate* (Ed. C. Cosma, A. Rustoiu), Cluj-Napoca, 2005, p. 48.

¹⁰ Al. Vulpe, *La nécropole tumulaire gète de Popești*, în *Thraco-Dacica*, 1976, p. 193-215 (în continuare: Vulpe, *La nécropole de Popești*).

¹¹ A.D. Alexandrescu, *La necropole gète de Zimnicea*, în *Dacia*, N.S., XXIV, 1980, p. 26, fig. 66-3 (în continuare: Alexandrescu, *La necropole de Zimnicea*); Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 147.

¹² Al. Vulpe, Eugenia Popescu, *Une contribution archéologique à l'étude de la religion des Gétos-Daces*, în *Thraco-Dacica*, 1976, p. 217-224 (în continuare: Vulpe, Popescu, *Une contribution archéologique*).

¹³ I.H. Crișan, *Cetatea dacică de la Cugir (jud. Alba)*, în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 81-87 (în continuare: Crișan, *Cetatea dacică de la Cugir*).

¹⁴ Vulpe, *La nécropole de Popești*, p. 128; Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 147.

¹⁵ Alexandrescu, *La necropole de Zimnicea*, p. 26, fig. 66-3; Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 147.

Coiful descoperit în tumulului II de la Cugir, spre deosebire de celelalte coifuri din Dacia preromană, este confecționat din fier, și este datat în funcție de context în secolul I î.Chr. Mormântul a avut un inventar deosebit de bogat, compus din arme, piese de harnașament și de car, vase de lut și o *situla* de bronz, de tip *Eggers 20*, cu proveniență italică, care indică o datare a întregului complex în sec. I î.Chr.¹⁶.

Coifurile menționate mai sus nu au analogii exacte în alte spații culturale, fapt care a condus la presupunerea unor cercetători cum că ar fi vorba de piese specifice populației autohtone și deci, realizate de meșteri locali sau străini, la comanda unor aristocrați.

Pentru arealul Daciei preromane, din punctul de vedere al realizării, au fost distinse două variante de coifuri¹⁷. Prima variantă este reprezentată de piesele de la Popești, Zimnicea, Crăsani și poate Poiana (jud. Gorj). A doua variantă este reprezentată de coiful de la Cugir¹⁸.

Exemplarele primei variante au ca sursă de inspirație, probabil, piesele mai timpurii de tip attic. Acestea din urmă au calota sferică, obrăzarele mobile și pot fi ornamentate în partea frontală a calotei cu un decor în relief, prelungit în părțile laterale sub forma unei spirale, la fel ca în cazul coifului de la Popești. Aria de răspândire cuprinde, în special, spațiul egeean și est-mediteranean, precum și zona țărmului nordic al Mării Negre. Singurul exemplar cunoscut, de pe teritoriul României, provine din mormântul de la Găvani (jud. Brăila)¹⁹. Potrivit contextelor de descoperire, exemplarele de tip attic au fost datate în sec. IV-III î.Chr., dar ele se întâlnesc și mai târziu în arta figurativă greco-romană²⁰.

Coiful de la Popești și probabil cele de la Zimnicea, Crăsani și Poiana (jud. Gorj), au preluat atât forma calotei pieselor de tip attic, cât și ornamentul spiralic, acesta din urmă având poate o semnificație apotropaică. Legătura dintre coifurile de tip attic, din sec. IV-III î.Chr., și cele daco-getice din sec. I î.Chr., este făcută pe baza exemplarului de la Kazanlâk (Bulgaria)²¹. El a fost descoperit într-un mormânt de incinerare, în care se mai afla o spadă de tip La Tène, databilă în a doua jumătate a sec. III î.Chr. și prima jumătate a veacului următor, dacă nu cumva și mai târziu²². Mormântul de la Kazanlâk a fost

---

¹⁶ Crișan, *Cetatea dacică de la Cugir*, p. 81-87; Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 147.

¹⁷ Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 148.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ N. Harțușche, F. Anastasiu, *Catalogul colectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, 1976, fig. 384.

²⁰ Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 148.

²¹ *Ibidem*.

²² G. Waurik, *Untersuchungen zur historisierenden Rüstung in der Römischen Kunst*, în *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz*, 30, 1983, p. 256-301.

atribuit, datorită inventarului, manifestărilor grupului Padea-Panadjurski Kolonii²³. În aceste condiții, se poate presupune existența unor meșteri care și-au desfășurat activitatea la comanda acestei aristocrații nord-balcanice și care au transmis, în timp, atât elementele morfologice, cât și cele ornamentale, ale coifurilor menționate²⁴.

Exemplarul de fier de la Cugir este singura piesă aparținând celei de a doua variante a exemplarelor daco-getice. El are o calotă sferică, apărătoare de ceafă cu caneluri orizontale și protuberanțe semisferice și a fost prevăzut cu obrăzare mobile, ornamentate tot cu protuberanțe semisferice²⁵.

În concluzie, coifurile care aparțin primei variante constituie artefacte specifice zonei dunărene a Daciei. Ele își au originea în coifurile grecești din sec. IV-III î.Chr., dar au evoluat, constituind un tip aparte. Potrivit contextelor de descoperire, ele sunt datate de la sfârșitul sec. II î.Chr. până la începutul sec. I d.Chr.

Pentru piesa încadrată în a doua variantă nu se cunosc analogii exacte în alte spații culturale. Forma calotei și ornamentele apărătorii de ceafă se apropie însă de cele ale coifurilor de tip Port. Acestea din urmă fac legătura între tipurile de coifuri celtice și cele romane timpurii. Ele sunt răspândite în nordul Italiei, Slovenia, Elveția, dar și în alte zone europene. Apariția unui astfel de exemplar în Dacia s-ar putea explica prin legăturile existente cu spațiul italic, contactele fiind detectabile mai ales prin prezența unor importuri romane în contexte dacice, în sec. I î.Chr.²⁶. Coiful de la Cugir reprezintă foarte probabil o piesă locală realizată după un prototip nord-italic²⁷.

---

²³ Grupul Padea-Panajurski Kolonii a fost definit de Z. Woźniak și se caracterizează prin asocierea, în morminte de incinerare, a aceluiași elemente de armament: spade de tip La Tène, pumnale curbe, vârfuri de lănci, scuturi, cămăși de zale și piese de harnașament. Mormintele de acest fel sunt răspândite în nordul, centrul și, mai ales, în nord-vestul Bulgariei, în zona Porților de Fier ale Dunării, în Oltenia și în nord-vestul Serbiei. Din punct de vedere istoric și etnic, purtătorii culturii materiale ai acestui grup au fost identificați cu tribalii, scordiscii mici și geții, care au constituit alianțe militare, fapt ce explică uniformitatea armamentului din morminte. Deosebirile etnice pot fi sesizate în diferențele de ritual funerar, reflectând spiritualități distincte. Complexele arheologice de tip Padea-Panajurski Kolonii au fost datate din cea de a doua jumătate a sec. III î.Chr. În a doua jumătate a sec II î.Chr. și în sec I î.Chr., comunități aparținând acestui grup au pătruns și în sud-vestul Transilvaniei, în zona Mureșului mijlociu (A. Rustoiu, *Războinici și artizani de prestigiu în Dacia preromană*, Cluj-Napoca, 2002, p. 28-30).

²⁴ Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 148.

²⁵ *Ibidem*, p. 149.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

2. CĂMAȘA DE ZALE

În sec. I î.Chr., în Dacia preromană, au fost utilizate uneori și cămăși de zale confecționate din verigi de fier. Ele au fost descoperite, în special, în morminte tumulare (opt exemplare din totalul de 13 cunoscute în zona nord-balcanică). Astfel de cămăși de zale au apărut, după cum arată și listele cu descoperiri (de mai jos), într-un tumul la Poiana (jud. Gorj)²⁸, în necropola de la Popești (jud. Giurgiu)²⁹, într-un tumul la Radovanu (jud. Călărași)³⁰, la Cetățeni (jud. Argeș), în necropola tumulară de la Răcătău (jud. Bacău)³¹, ca și în tumulul II de la Cugir (jud. Alba)³². Zalele, de obicei, nu au fost prevăzute cu nituri; totuși elemente nituite se găsesc la piesa întreagă de la Popești, iar la Radovanu și Răcătău fiecare a doua verigă este prevăzută cu nit. Cămășile de zale erau de obicei de mari dimensiuni, și așa sunt cele de la Cugir sau Popești, acoperind corpul războinicului până la genunchi; erau căptușite, probabil, cu pânză groasă sau piele. Cămășile de zale se închideau cu butoni, de felul celor descoperiți la Răcătău³³, sau cu ajutorul unor tije din fier, asemenea celei de la Cugir³⁴.

La cămășile de zale, ca piese de echipament militar, se renunță – după toate probabilitățile –, la începutul sau pe parcursul sec. I d.Chr., în locul lor făcându-și apariția platoșele din solzi de bronz (*lorica squamata*). Într-un studiu recent, Corneliu Beldiman consideră că acestea au fost adoptate de către dacogeți sub influență romană, ele lipsind din aria culturii bastarnice, iar datele arheologice pentru susținerea ipotezei unor influențe sarmatice sub acest aspect lipsesc³⁵.

În tumulul I din necropola aflată în apropierea așezării dacice de la Răcătău (jud. Bacău) (pl. III/1-4, 7-9)³⁶ au fost descoperite trei plăcuțe de *lorica squamata*, dintre care două prezentând nervură mediană. În același mormânt se

---

²⁸ Vulpe, Popescu, *Une contribution archéologique*, p. 217-224; Vulpe et alii, *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci 1950*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, II, 1951, 1, p. 177-236.

²⁹ Vulpe, *La nécropole de Popești*, p. 193-215.

³⁰ Vulpe, Popescu, *Une contribution archéologique*, p. 217-224.

³¹ Al. Vulpe, V. Căpitanu, *Une tombe isolée de l'époque de La Tène à Răcătău*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 160, fig. 4/2 (în continuare: Vulpe, Căpitanu, *Une tombe isolée*); V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (jud. Bacău)*, în *Carpica*, VIII, 1976, p. 49-72; Idem, *Unelte și arme de fier descoperite în așezarea geto-dacă de la Răcătău, com. Borgești, jud. Bacău*, în *Carpica*, XVII, 1985, p. 41-74.

³² Crișan, *Cetatea dacică de la Cugir*, p. 81-87; Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 147.

³³ Vulpe, Căpitanu, *Une tombe isolée*, p. 160, fig. 4/2.

³⁴ Crișan, *Cetatea dacică de la Cugir*, p. 82.

³⁵ C. Beldiman, *Plăcuțe de cuirasă (lorica squamata) din Dacia preromană*, în *Carpica*, XX, 1989, p. 129 (în continuare: Beldiman, *Plăcuțe de cuirasă*); Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 150.

³⁶ Beldiman, *Plăcuțe de cuirasă*, fig. 2, 3.

mai aflau fragmentele unei cămăși de zale din fier. Atât plăcuțele din bronz, cât și piesele de fier au constituit probabil o singură platoșă.

În lumea sarmatică nord-pontică au fost descoperite astfel de platoșe combinate, databile de la sfârșitul sec. I î.Chr. Analogiile indică și zona de proveniență a plăcuțelor de la Răcățău. Ele sunt caracteristice zonei sarmatice nord-pontice. În acest sens, trebuie menționat faptul că și plăcuțele cu nervură mediană își găsesc analogii identice în aceeași zonă. De aceea, pentru plăcuța de bronz din cetatea de la Șimleul Silvaniei (jud. Sălaj) poate fi presupusă aceeași origine³⁷.

În ceea ce privește exemplarele de bronz dreptunghiulare de la Divici (jud. Caraș-Severin) (pl. III/5, 6)³⁸ și Sânsimion (jud. Harghita) (pl. III/10)³⁹, acestea au putut fi preluate din lumea romană, așa cum presupune Corneliu Beldiman⁴⁰. În sprijinul acestei idei pledează faptul că, în ultimul nivel de la Divici, au fost descoperite și alte piese de echipament militar roman⁴¹.

3. SCUTUL

Majoritatea scuturilor (pl. II) din Dacia preromană au fost confecționate din lemn, piele și fier, fapt ce a făcut ca să se păstreze până astăzi numai piesa centrală realizată din fier, denumită *umbo*. În funcție de forma lor, *umbo*-urile descoperite la noi au fost prezentate de Ioan Glodariu ca fiind două variante ale aceluiași tip.

Tipul se caracterizează prin forma rotundă a părții bombate, înconjurată de o bordură plată, orizontală. Diametrul său este de circa 10-12 cm. Forma cu bombare mai înaltă, de obicei conică, și cealaltă, mai scundă, asemănătoare unei semicalote, ar putea fi un indiciu pentru aplicarea lor la scuturi diferite ca formă și mărime⁴². Astfel de piese au fost descoperite atât în cetățile dacice de la Grădiștea Muncelului (jud. Hunedoara)⁴³, Luncani – Piatra Roșie (jud. Hunedoara) (pl. II/7, 8)⁴⁴, Căpâlna (jud. Alba)⁴⁵, Ardeu (jud. Hunedoara)⁴⁶ în fortificația de la Tilișca (jud. Sibiu) (pl. II/1, 2)⁴⁷, în așezarea de

---

³⁷ Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 150.

³⁸ Beldiman, *Plăcuțe de cuirasă*, fig. 4.

³⁹ *Ibidem*, fig. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 129.

⁴¹ Rustoiu, *Metalurgia bronzului*, p. 150.

⁴² I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979, p. 130.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, 1954, p. 92, pl. X/2, 3 (în continuare: Daicoviciu, *Piatra Roșie*).

⁴⁵ I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, București, 1989, p. 185, fig. 83/16.

⁴⁶ Informație I.V. Ferencz, căruiia îi mulțumim și pentru rolul avut în elaborarea acestei lucrări.

la Sighișoara (jud. Mureș) (pl. II/4)⁴⁸, ca și în complexe cu caracter funerar, precum Cugir (jud. Alba)⁴⁹, Lăceni (jud. Teleorman) (pl. II/3)⁵⁰, Popești (jud. Giurgiu) (pl. II/5)⁵¹, Dobrosloveni (jud. Gorj) (pl. II/6)⁵², Corlate (jud. Dolj) (pl. II/9)⁵³.

Judecând după reliefurile Columnei traiane⁵⁴, scuturile erau împodobite cu garnituri metalice închipuind ornamente geometrice și florale, motiv pentru care s-ar putea admite că între numeroasele fragmente înguste de tablă de fier, descoperite mai ales în fortificațiile dacice din Munții Orăștiei, unele ar putea proveni tocmai de la garniturile metalice ale scuturilor⁵⁵.

Scuturile, folosite atât de pedestrași cât și de călăreți, apărau corpul luptătorului de la umăr până la genunchi, adică părțile vitale ale corpului. Cele folosite de războinicii daci erau mult mai ușor de mânuit, față de cele folosite de infanteria grea romană; din cauză că aveau mai puține elemente metalice, aveau și o greutate mai redusă⁵⁶.

OBSERVAȚII FINALE

Imaginea pe care ne-o putem face despre modul în care războinicii daci se echipau din punct de vedere militar se bazează în special pe descoperirile arheologice, rezultat al unor cercetări în diverse situri. Acestea pot fi coroborate cu izvoarele narative și cu reprezentările de pe Columna lui Traian sau cu cele de pe metopele monumentului triumfal de la Adamclisi. Dacă avem în vedere însă faptul că descrierile autorilor antici cu privire la armamentul luptătorilor din Dacia preromană sunt rare și laconice, la care adăugăm ideea că monumentele menționate sunt lucrări de artă care implică și o anumită subiectivitate a autorilor, care nu au văzut foarte mulți astfel de războinici, imaginea pe care încercăm să o avem asupra pieselor de echipament

---

⁴⁷ N. Lupu, *Tilișca. Așezările arheologice de pe Cățânaș*, București, 1989, pl. 25/3, 4 (în continuare: Lupu, *Tilișca*).

⁴⁸ I. Andrițoiu, A. Rustoiu, *Sighișoara – Wietenberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică*. Bibliotheca Thracologica, XXIII, București, 1997, p. 126, fig. 116/3 (în continuare: Andrițoiu, Rustoiu, *Sighișoara – Wietenberg*).

⁴⁹ Crișan, *Cetatea dacică de la Cugir*, p. 81.

⁵⁰ E. Moscalu, *Sur le rites funéraires des Géo-Daces de la plaine du Danube*, în *Dacia*, N.S., XXI, 1977, p. 334, fig. 7 (în continuare: Moscalu, *Sur le rites funéraires*).

⁵¹ Vulpe, *La nécropole de Popești*, p. 193-215, fig. 14/5.

⁵² C.S. Nicolaescu-Plopșor, *Antiquités celtique en Olténie*, în *Dacia*, XI-XII, 1945-1947 (1948), p. 17-33 (în continuare: Nicolaescu-Plopșor, *Antiquités celtique*).

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ R. Vulpe, *Columna lui Traian. Monument al etnogenezei românilor*, București, 1988.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ V. Bârcă, *Echipamentul și armamentul defensiv al geto-dacilor în preajma războaielor daco-romane*, în *Istros*, VIII, 1997, p. 83-96.

militar devine destul de neclară. De asemenea, piesele rezultate din descoperirile arheologice sunt doar fragmentele care au rezistat în timp din ceea ce reprezenta un scut, coif, cămașă de zale sau platoșă. Tot aici mai putem adăuga posibilitatea ca unele tipuri de piese de echipament militar, prezente la alte populații, să nu fi fost descoperite datorită stadiului actual al cercetărilor arheologice. Totuși, datorită contextelor în care au fost găsite, putem ajunge la unele concluzii.

Piesele de echipament militar defensiv pot să apară într-un număr mai mare sau mai mic, în funcție de anumite criterii, ce țin de modul de confecționare a pieselor, de rangul social al purtătorilor, sau de unele credințe. Coifurile descoperite pe teritoriul Daciei nu sunt numeroase, situație care este comună în toată lumea europeană „barbară”. De asemenea, nici numărul descoperirilor cu cămăși de zale nu este foarte mare, iar cât privește contextul, au apărut în special în morminte tumulare. În schimb, pentru scuturi situația este diferită, numărul acestora fiind ușor crescut și *umbo*-uri de scut au fost identificate, atât în așezări, cât și în descoperiri cu caracter funerar. Acest fapt arată că, probabil, o anumită categorie de piese nu era accesibilă decât unor elite ale aristocrației războinice dacice, și purtarea lor era legată de prestigiul pe care îl avea această elită în rândul comunității.

Pe de altă parte, în reprezentările de pe Columna lui Traian, în majoritatea scenelor, războinicii daci apar înzestrați cu scuturi, iar rezultatele cercetărilor arheologice vin să susțină imaginile. Dar în ceea ce privește coifurile, deși descoperirile arheologice atestă că luptătorii daci le-au folosit, în reprezentările Columnei ele sunt inexistente. Explicația ar putea proveni din faptul că piesele de acest fel, descoperite în complexe arheologice, sunt databile în secolul I î.Chr., la fel ca și cămășile de zale. Am arătat mai sus că acestea din urmă au fost înlocuite, probabil la începutul sau pe parcursul sec. I d.Chr., în locul lor făcându-și apariția platoșele din solzi de bronz (*lorica squamata*). Observăm astfel, că în această perioadă au loc schimbări în componența echipamentului militar, unele piese fiind înlocuite, altele abandonate cu totul. Tot acum, spada de tip celtic este înlocuită cu arma curbată cu tăiș pe interior, numită *falx*, ceea ce indică și unele modificări majore ale tacticii de luptă adoptate. Motivația acestor schimbări ne este însă necunoscută, deoarece istoria nu a consemnat evenimentele care le-au determinat. Ele ar putea fi puse poate pe seama unor schimbări de ordin tactic care au influențat modul de luptă, ori apariția unor adversari noi, care utilizau un echipament militar la care trebuia adaptată propria panoplie de arme. În orice caz, există suficiente indicii, că studierea acestei părți a echipamentului militar, cel cu scopuri defensive, trebuie făcută în corelare, nu doar cu alte categorii de surse, ci cu cel ofensiv și cu tot ce putem ști despre tactici și alte

capacități ofensive și defensive, adversari, nivel tehnologic, evenimente militare.

CRISTIAN DIMA

Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

DACIAN DEFENSIVE WEAPONS
(2nd CENTURY B.C. - 1st CENTURY A.D.)

Summary

As concerns the social, economic, and political aspects, starting from the second century B.C., the Dacian civilization knew the most intense period of development. This development is easily noticeable when analyzing the material culture as it is known from the archeological research. An additional argument is offered by the interest showed for them by the ancient writers from the beginning of the second century B.C.. This was the moment when the fortifications and strengthened settlements on promontory of hills are starting to appear. The commercial relations are growing constantly, the number of imports from the near areas and especially from the Greek and Roman world are growing too, and the production of local workshops is in great development. The Dacian society' stratification was pyramidal; on top of its hierarchy stood the king. Next to him appeared the members of the warrior elite, who enjoyed a great prestige which was displayed in the military vestments that they were wearing. This is the reason why they can be considered the followers of the Thracian aristocracy from the fifth-fourth centuries B.C..

The military equipment discussed in this article are pieces with protective role. Thus, we discuss the helmets, which in the Dacian world were made of iron or bronze.

These helmets are extremely rare discoveries in archeological sites, a common situation for the entire Barbarian world. An explanation of the low number of helmets was probably the high costs of producing this type of military equipment. We discussed also the corselets. These are rare too. Discoveries of such objects are found in funerary archeological complexes, in tombs of aristocrats. These ones were used by Dacian warriors from the mid-second century B.C. up to the first century B.C. and from the beginning of the next century we can notice that the corselets are replaced with the artifacts named *lorica squamata*. Also, in this century, the helmets disappeared.

In comparison with other defensive objects Dacian shields were discovered in larger numbers either in settlements or in funeral contexts. The shields were made of wood, leather and iron or bronze. Of course, only the metal fragments named *umbones* were discovered in archeological sites. The shields were dated throughout the period under discussion. The representations of shields on the "Trajan's Column" are in bigger number in comparison with other equipment elements. The helmets do not appear at all in these magnificent representations of

the Roman-Dacian wars. In conclusion, the military equipment belonging to Dacian warriors was permanently adapted to the new fight tactics.

LISTA DESCOPERIRILOR

I. COIFURI DE TIP DACO-GETIC

1. CRĂȘANI (jud. Ialomița).
2. CUGIR (jud. Alba).
3. GĂVANI (jud. Brăila).
4. POIANA (jud. Gorj).
5. POPEȘTI (jud. Giurgiu).
6. ZIMNICEA (jud. Teleorman).

II. CĂMĂȘI DE ZALE

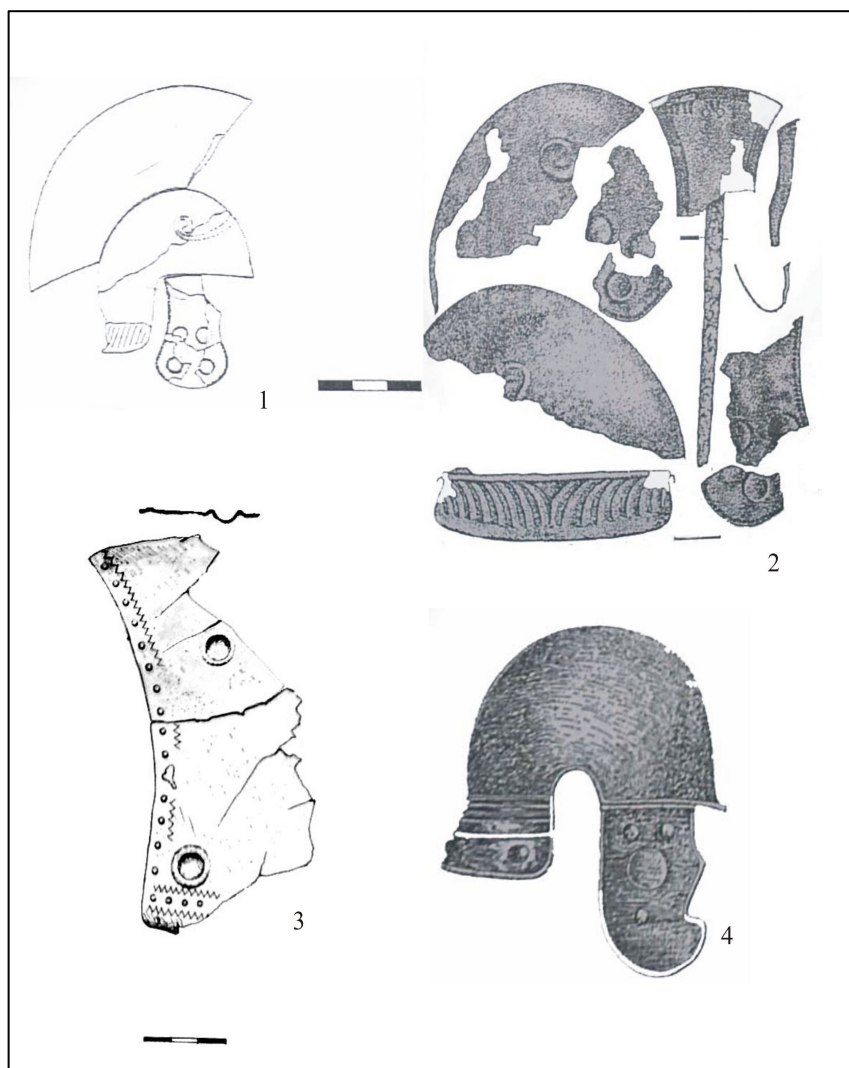
1. CETĂȚENI (jud. Argeș).
2. CUGIR (jud. Alba).
3. POIANA (jud. Gorj).
4. POPEȘTI (jud. Giurgiu).
5. RADOVANU (jud. Călărași).
6. RĂCĂTĂU (jud. Bacău).

III. PIESE DE CUIRASĂ (PLATOȘĂ)

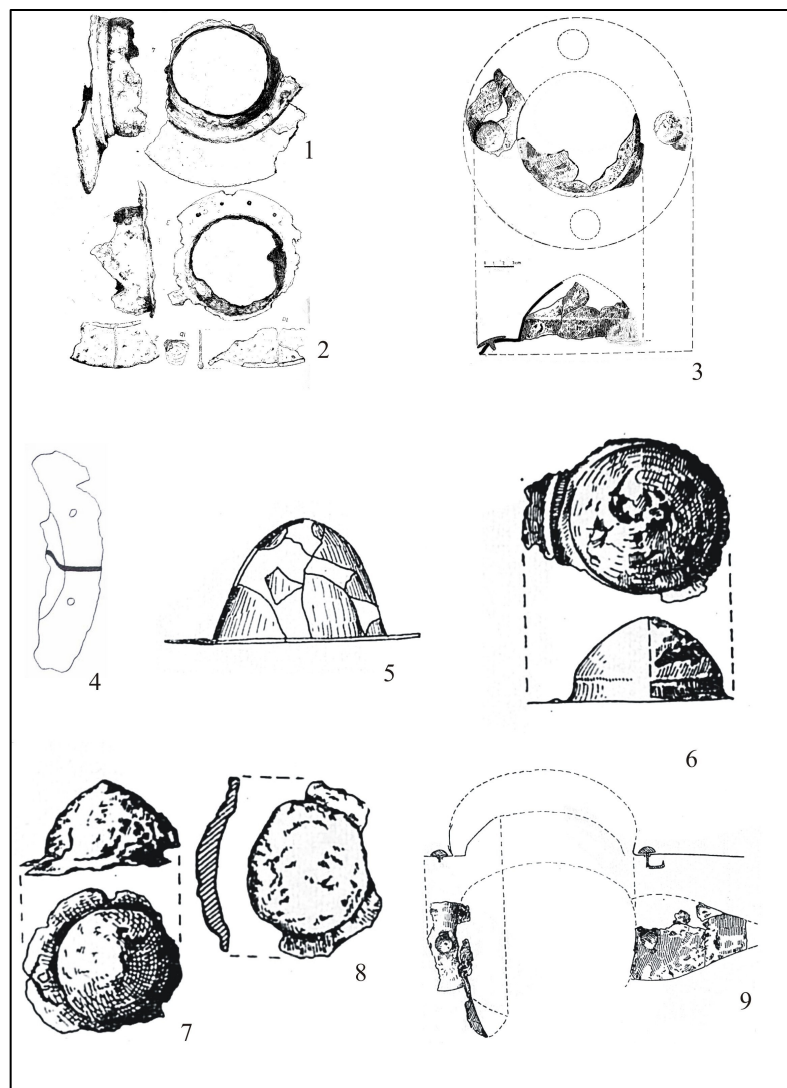
1. DIVICI (jud. Caraș-Severin).
2. RĂCĂTĂU (jud. Bacău).
3. SÂNSIMION (jud. Harghita).
4. ȘIMLEUL SILVANIEI (jud. Sălaj).

IV. PIESE DE SCUT

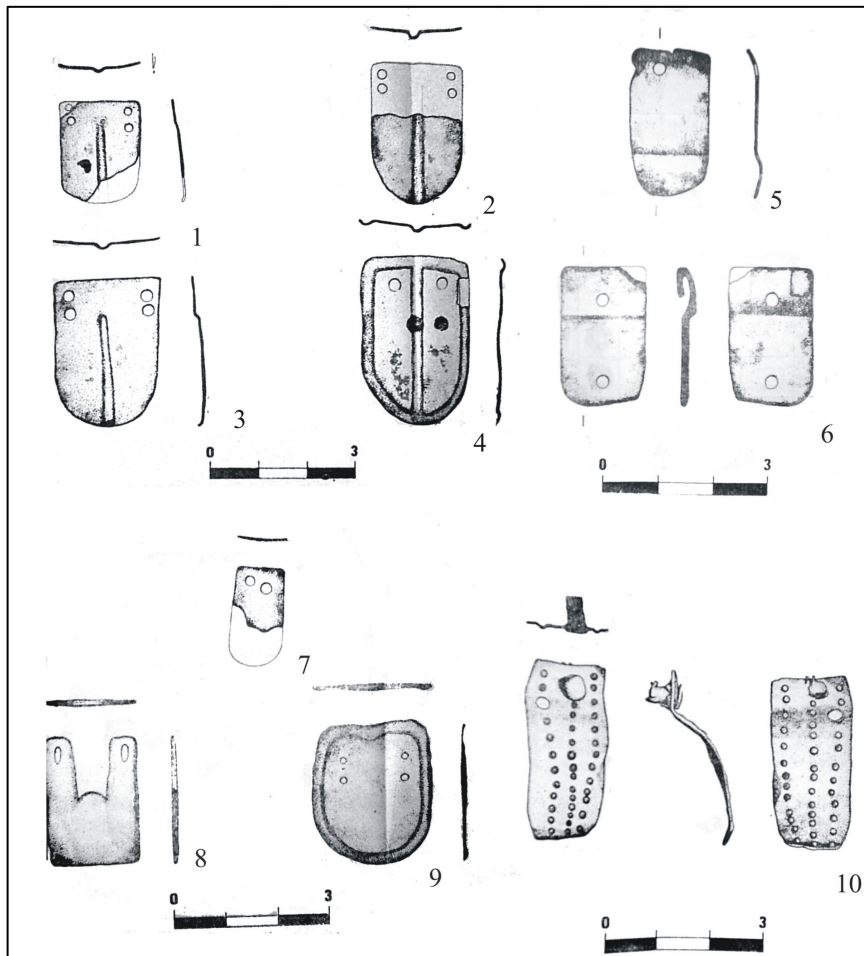
1. ARDEU (jud. Hunedoara).
2. CĂPĂLNA (jud. Alba).
3. CETĂȚENI (jud. Argeș).
4. CORLATE (jud. Dolj).
5. CUGIR (jud. Alba).
6. DOBROSLOVENI (jud. Gorj).
7. GRĂDIȘTEA MUNCELULUI (jud. Hunedoara).
8. LĂCENI (jud. Teleorman).
9. LUNCANI - PIATRA ROȘIE (jud. Hunedoara).
10. POPEȘTI (jud. Giurgiu).
11. SIGHIȘOARA (jud. Mureș).
12. TILIȘCA (jud. Sibiu).

Pl. I. Coifuri din Dacia Preromană: 1 – Popești (Vulpe, *La nécropole de Popești*, p. 193-215); 2 – Zimnicea (Alexandrescu, *La necropole de Zimnicea*, p. 26, fig. 66/3); 3 – Cugir (Crișan, *Cetatea dacică de la Cugir*, p. 81-87, fără scară); 4 – Poiana (Vulpe, Popescu, *Une contribution archéologique*, p. 217-224).

Pl. II. Piese de scut: 1, 2 - Tilișca (Lupu, *Tilișca*, pl. 25/3, 4); 3 - Lăceni (Moscalu, *Sur le rites funéraires*, fig. 7); 4 - Sighișoara (Andrițoiu, Rustoiu, *Sighișoara - Wietenberg*); 5 - Popești (Vulpe, *La nécropole de Popești*, fig. 14/5); 6, 9 - Dobrosloveni, Corlate (Nicolaescu-Plopșor, *Antiquités celtique*, p. 17-33); 7, 8 - Luncani, Piatra Roșie (Daicoviciu, *Piatra Roșie*, pl. X/2, 3).

Pl. III. Piese de cuirasă (platoșă) (Beldiman, *Plăcuțe de cuirasă*, fig. 1-4).